

Людмила Костюченко

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Українському суспільству потрібні сучасно освічені, моральні, дійові люди, що здатні самотійно приймати відповідальні рішення в ситуації вибору, бути мобільними, динамічними, конструктивними спеціалістами. Такі вимоги посилюють акцент на проблемі професійної готовності до педагогічної діяльності.

Професійна готовність учителя має важливе значення, оскільки зумовлює стійку здатність діяти у педагогічній ситуації відповідно до моральних та професійних принципів, самотійно розв'язувати навчально-виховні задачі, творчо втілювати професійні знання та вміння.

Особливої уваги заслуговує вчитель початкових класів, оскільки вік учнів 1–4-х класів є періодом формування специфічних якостей особистості, пов'язаних з розумовим розвитком. «Фундамент, який закладається в початковій школі, дає або не дає можливості оволодівати новими знаннями на наступних ступенях освіти» [1, с. 3]. Тому, проблема формування готовності майбутніх вчителів початкових класів до професійної діяльності актуальна. Дослідженню ступеня розробленості та суті даного поняття і присвячена дана стаття.

Мета статті – розглянути суть та встановити логіку зв'язків між такими поняттями як «готовність до діяльності», «професійна готовність», «психологічна готовність», «готовність до педагогічної діяльності», «готовність майбутніх вчителів початкових класів» тощо.

Завдання – розглянути стан дослідження проблеми у науковій літературі, дати визначення основним поняттям, пов'язаним з проблемою дослідження.

Готовність є однією з головних умов виконання людиною своєї професійної діяльності. На думку вчених, стан готовності є первинною, фундаментальною умовою успішного здійснення будь-якої діяльності, її складовою, що формується і реалізується в процесі діяльності (М. І. Дяченко, К. М. Дурай-Новакова, Л. А. Кандибович, О. М. Леонтьєв, В. А. Сластьонін та ін.).

Поняття «готовність до праці» В. О. Моляко розглядає як складне особистісне утворення, багатокomпонентну систему, сукупність компонентів якої надає особистості змогу виконувати конкретну роботу [2]. На думку К. М. Дурай-Новакової готовність зумовлює плідність дій, вибіркову активність людини, керує її спрямованістю на вирішення професійно-важливих завдань [3]. Дослідники М. І. Дяченко, Л. А. Кандибович характеризують готовність до діяльності як складну динамічну єдність різних сторін особистості у зіставленні з конкретними

завданнями та умовами їх розв'язання [4].

Вважаємо, що готовність є змінною характеристикою, що залежить від віку, досвіду, індивідуальних властивостей особистості, тому що цей феномен доцільно розглядати як складне багаторівневе утворення, усталену структуру якостей та здібностей особистості, що реалізуються в діяльності.

Проблема готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності широко висвітлена у межах психології та педагогіки (К. М. Дурай-Новакова, Р. І. Завіна, В. А. Сластьонін, В. В. Шакоцько та ін.).

Сучасний педагогічний словник визначає професійну готовність студента як інтегративну особистісну якість і суттєву передумову ефективної діяльності після закінчення вищого навчального закладу.

Плеяда науковців (М. М. Барахтян, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола, Л. В. Волинська, З. Г. Зайцева, Л. П. Кадченко, А. Й. Капська, А. Ф. Ліненко) готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності визначають як особистісне утворення, яке забезпечує внутрішні мотиви діяльності, педагогічну самосвідомість, педагогічні здібності, знання, вміння та навички, здатність до інтегрування знань, професійно значущі якості особистості. Так, А. Й. Капська, розуміє поняття «готовність» як позитивне ставлення, інтерес, стійкість мотиву педагогічної діяльності, спрямованість на діяльність; знання та уявлення про особливості діяльності, вимоги до особистості вчителя; володіння знаннями, вміннями, процесами аналізу, синтезу, порівнянь, узагальнень; самооцінку своєї діяльності, рівня підготовки до неї та адекватність розв'язання професійних завдань [5].

А. В. Імемадзе вважає результатом формування готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності актуалізацію необхідних знань, мобілізацію складових його професійного та особистісного досвіду, інтелектуальних, емоційних, вольових процесів та оцінку власних можливостей, співставлення одержаного результату з існуючими вимогами суспільства [6]. За І. М. Дичківською професійна готовність є закономірним результатом спеціальної підготовки, самовизначення, освіти й самоосвіти, виховання і самовиховання. На думку автора, це – психічний, активно-дієвий стан особистості, складна її якість, система інтегрованих властивостей. Така готовність регулює діяльність, забезпечує її ефективність [7].

Готовність забезпечує високі результати педагогічної роботи і включає в себе професійно-моральні погляди та переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, вміння, навички, спрямованість на педагогічну працю, здатність до подолання труднощів, самооцінку результатів цієї праці, потреби у професійному самовдосконаленні.

Важливим є обґрунтування феномену формування готовності

безпосередньо до педагогічної діяльності. Зокрема, у дослідженнях К. М. Дурай-Новакової зазначено, що професійна готовність студента розповсюджується на всі професійно значущі якості особистості та діяльність майбутнього вчителя. Професійна готовність може існувати не лише у вигляді тривалого, достатньо стійкого психічного стану, але і як якість особистості [3].

Особистісна готовність до педагогічної діяльності, як вважає І. А. Зимня, це широка і системна професійна компетентність, стійка переконаність, соціально-значуща спрямованість особистості майбутнього вчителя, наявність у фахівця комунікативної і дидактичної потреби, необхідність спілкування та передачі досвіду іншим [8].

Особливістю формування професійної готовності майбутнього вчителя є те, що професійні знання повинні формуватися відразу на всіх рівнях: методологічному, теоретичному, методичному і технологічному, а це вимагає від студентів достатньо розвинутого професійного мислення, здатності відбирати, аналізувати і синтезувати набуті знання, трансформувати їх у технологічну форму.

В. О. Сластьонін виділяє та розмежовує поняття «професійна готовність» та «професійна придатність», звертаючи увагу на взаємозв'язок цих понять. Професійна придатність визначається як сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, які необхідні для досягнення успіху в обраній професії, у процесі професійної підготовки переростає в готовність до педагогічної діяльності. На думку вченого, основними рисами готовності вчителя до педагогічної діяльності є цілісність, інтегративний характер, стійкість. Цілісність розуміється як єдність структурних компонентів, які не можуть виокремлюватися і не можуть існувати поза цілим [9].

За часом функціонування професійна готовність учителя може бути тимчасовим або довготривалим актом психічного стану людини (м. і. Дяченко, Л. А. Кандибович, Н. Д. Левітов, С. Д. Максименко, О. М. Пелех та ін.). Тимчасова готовність характеризує діяльність особистості в певний період і залежить від предмету цієї діяльності, емоційно-психологічних станів і якостей особистості, особливостей перебігу психічних процесів тощо. Така готовність є основою для формування довготривалої. Довготривала готовність – це стійка система професійно важливих якостей особистості, яка включає в себе особистісні (мотиви, інтереси, вольові процеси тощо) та операційні (переконання, погляди, мотиви, досвід, знання, уміння, навички) компоненти. Так, м. і. Дяченко та Л. А. Кандибович вказують на взаємозалежність цих компонентів: рівень операційної готовності людини до діяльності залежить від її особистісної зорієнтованості на цю діяльність [4].

Таким чином, професійну готовність учителя дослідники переважно визначають як інтегровану якість, єдність структурних елементів,

---

мобілізацію складових професійного та особистісного досвіду, закономірний результат спеціальної підготовки, широку і системну професійну компетентність, що включає професійно-моральні погляди та переконання, професійну спрямованість, самоаналіз.

У сучасній психолого-педагогічній літературі розглядається також феномен психологічної готовності людини до діяльності (Б. Г. Ананьєва, М. І. Дяченко, Л. А. Кандилович, В. А. Крутецького, О. М. Леонтєва).

У сучасній психології існують різні визначення поняття «готовності до діяльності». Її розуміють як особливий психічний стан, як особистісне утворення, як спрямованість свідомості на виконання дії, як сукупність різноманітних якостей особистості. Зокрема, А. Ф. Ліненко стверджує, що готовність – це цілісне стійке особистісне утворення, яке характеризується емоційно-когнітивною та вольовою мобілізацією суб'єкта в момент включення його у певний вид діяльності [10].

На думку науковців (О. М. Івлева, Л. О. Хомич, І. М. Шапошнікова та ін.) поняття «готовність учителя початкових класів до професійної діяльності» є дуже ємким, адже включає і психологічну, і педагогічну, і предметну підготовку, а також передбачає сформованість особистісних якостей педагога. Так, за І. М. Шапошніковою готовність майбутнього вчителя початкових класів до педагогічної діяльності базується на психологічній, педагогічній і предметній підготовці, яка передбачає насамперед сформованість особистісних якостей педагога [11].

У дослідженні Л. О. Хомич визначено завдання, які необхідно розв'язувати в процесі формування професійної готовності майбутнього вчителя початкової школи: утверджувати у студентів віру в дитину, а також у свої педагогічні здібності та можливості, прищеплювати навички творчого розв'язання педагогічних завдань, прагнення до самовдосконалення [12].

Вивченню характеру залежностей між процесом навчання студентів і станом готовності майбутніх учителів початкових класів до педагогічної діяльності присвячено дисертаційне дослідження О. М. Івлевої, яка вважає, що успіх у розв'язанні окресленого завдання значною мірою залежить від знань викладача про наявний рівень сформованої готовності в студентів. Дослідниця визначає означений феномен як цілісне стійке утворення, яке є фундаментальною умовою успішного виконання функцій, організації ефективного навчального процесу молодших школярів і результатом професійно-педагогічної підготовки вчителя [13].

У своїй роботі О. І. Пометун зазначає, що сучасна професійна діяльність майбутнього вчителя початкових класів базується на його підготовці як високопрофесійного фахівця, який ознайомлений з сучасними світовими вимогами до навчально-виховного процесу школи першого ступеня, підготовлений до організації навчальної діяльності молодших школярів як педагогічної взаємодії, яка спрямована на розвиток

кожної особистості, її підготовку повноцінного існування та діяльності в суспільстві [14].

Таким чином, готовність вчителя початкових класів – це фундаментальна умова, цілісне інтегральне утворення, що синтезує особливу психологічну та предметну підготовку, системність специфічних знань, сформованість особистісних якостей, навички творчо розв'язувати педагогічні завдання, прагнення до самовдосконалення, ознайомлення із сучасними світовими вимогами.

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури, здійснений з метою з'ясування стану дослідження проблеми готовності вчителя до професійної діяльності дає можливість стверджувати, що готовність до педагогічної діяльності є багатоаспектним утворенням.

Узагальнюючи підходи вчених до готовності як до результату професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, можна стверджувати, що:

1. Готовність є цілісним стійким утворенням і має низку позитивних якостей: ґрунтується на досвіді, вільно актуалізується; стійка, не потребує постійно нового формування у зв'язку зі змінами в педагогічній ситуації; динамічна, легко піддається розвитку та може досягати більш високих рівнів.

2. У теоретично-експериментальних дослідженнях не вироблено єдиного загальноприйнятого тлумачення поняття «готовність учителя», воно розглядається як «властивість особистості», «структурне утворення», «інтегративна якість», «психічний стан», «здатність», «якісна характеристика», «система» та ін.

3. Готовність майбутнього вчителя початкових класів це інтегрована якість особистості з позитивною мотивацією, із стійкими моральними цінностями та міцними знаннями й уміннями, що дає можливість творчо підходити до вирішення професійних завдань та критично оцінювати власні дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шакотько В. В. Методика використання ПСТ у початковій школі : навч.-метод. посіб. / В. В. Шакотько. – К. : ТОВ Редакція «Комп'ютер», 2008. – 128 с.
2. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці / В. О. Моляко. – К. : Знання. – 1989. – 48 с.
3. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности к деятельности / К. М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 365 с.
4. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Изд-во БГУ им. В. И. Ленина, 1976. – 174 с.
5. Капська А. Й. Педагогіка живого слова : навч.-метод. посібник /

- А. Й. Капська. – К. : ІЗМН, 1997. – 304 с.
6. Имедадзе А. В. Установка как системообразующий фактор деятельности / А. В. Имедадзе // Теория установки и актуальные проблемы психологии. – Тбилиси : Мецниереба, 1990. – 303 с.
  7. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
  8. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / И. А. Зимняя. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 480 с.
  9. Слостенин В. А. формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Слостенин. – М. : Просвещение, 1976. – 160 с.
  10. Линенко А. Ф. Теорія і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійного навчання» / А. Ф. Линенко. – К., 1996. – 44 с.
  11. Шапошнікова І. М. Засоби реалізації завдань практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи / І. М. Шапошнікова // Наукові записки. Серія: Історичні та педагогічні науки: научное издание. Вип. 46 / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М. П. Драгоманова ; відп ред. М. І. Шкіль ; укл. П. В. Дмитренко, Л. Л. Макаренко. – Київ : НПУ, 2002. – С. 150–155.
  12. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л. О. Хомич. – К. : Магістр – S, 1998. – 199 с.
  13. Івлева О. М. Критеріально-орієнтоване тестування в системі формування професійної готовності вчителя початкових класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. М. Івлева. – Ізмаїл, 2001. – 195 с.
  14. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики ; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.